

INKOMSTENONDERZOEK ONDER KUNSTENAARS

EEN HANDREIKING

Dr. Henk Vinken, oktober 2017

HTH Research

INHOUDSOPGAVE

Inkomstenonderzoek onder kunstenaars Een handreiking 2

1. Inleiding	3
2. Inkomsten	4
3. Inkomstenbronnen	5
4. Inkomensbestanddelen	6
5. Tarieven	7
6. Honoraria	7
7. Rechtenvergoedingen	8
8. Varia	9
<i>Betaalde en onbetaalde uren/werkzaamheden</i>	9
<i>Inkomen van de partner/huishouden</i>	9
<i>Rondkomen</i>	10
<i>Voorzieningen</i>	10
9. Opzet van het onderzoek	11
<i>Populatie en steekproef</i>	11
<i>Online survey en/of administratieve data</i>	11
Referenties	12

Bijlage Startnotitie Harmonisatie Inkomensonderzoeken in de Culturele Sector 13

*Input voor een werkbijeenkomst bij
de Boekmanstichting, Amsterdam,
30 juni 2017*

1. Inleiding	14
2. Begripsbepaling	14
<i>Kunstenaarsberoepen</i>	14
<i>Eerste werkkring</i>	15
<i>Positie in de werkkring</i>	15
<i>Arbeidsduur</i>	15
3. Sectoren	15
4. Overzicht	16
<i>Inkomen</i>	17
<i>Inkomensbronnen en -bestanddelen</i>	18
<i>Honoraria en tarieven</i>	20
<i>Rechtenvergoedingen</i>	22
<i>Voorzieningen</i>	23
<i>Betaalde en onbetaalde activiteiten als kunstenaar</i>	23
5. Conclusies	23
Referenties	24

INKOMSTENONDERZOEK ONDER KUNSTENAARS

EEN HANDREIKING

Dr. Henk Vinken, oktober 2017
HTH Research

1. Inleiding

In juni 2017 is een startnotitie opgesteld waarin recente kwantitatieve onderzoeken naar inkomens van kunstenaars worden besproken (Vinken, 2017).¹ Vastgesteld wordt dat er op zeer veel verschillende manieren naar inkomens van kunstenaars wordt gevraagd.

Dit bemoeilijkt de onderlinge vergelijkbaarheid van de onderzoeksresultaten, zowel binnen vergelijkbare kunstenaarsberoepen als tussen verschillende sectoren. Ook wordt vastgesteld dat de inrichting van de onderzoeken dusdanig is dat niet altijd met zekerheid is te bepalen of er sprake is van een goede afspiegeling van de kunstenaarspopulatie.

Eind juni 2017 is op initiatief van HTH Research en het ministerie van OCW bij de Boekmanstichting te Amsterdam met een groep experts – onderzoekers, maar ook belangrijke opdrachtgevers en vertegenwoordigers van kunstenaars – gesproken over de startnotitie.² Er was consensus dat er gestreefd moet worden naar betere onderlinge vergelijkbaarheid van de onderzoeken en ook dat de onderzoeken beter ingericht moeten worden zodat bij voorbaat duidelijk is welke doelgroep bedoeld wordt. Op de werkbijeenkomst is vervolgens in deelgroepen actief gewerkt aan het verbeteren van vragen over inkomensvorming van kunstenaars. Het voorliggende is een vervolg op de startnotitie en de werkbijeenkomst en is bedoeld als handreiking aan onderzoekers en hun opdrachtgevers om in de toekomst op een goede, onderling vergelijkbare manier vragen over inkomens van kunstenaars te stellen. Deze handreiking doet concrete voorstellen voor het zo beknopt mogelijk formuleren van vragen (en antwoordmogelijkheden) over inkomensvorming. Het beknopt houden van de vragen is relevant omdat dit een positieve invloed zal hebben op de respons. Het met vele gedetailleerde vragen nagaan van de inkomensvorming is ook mogelijk, maar verlaagt de respons en zal daarmee het doel voorbij schieten. Uiteraard zijn altijd, afhankelijk van het doel van onderzoek, meer verdiepende vragen mogelijk. Hierna worden een aantal vragen genoemd die in inkomensonderzoek sterk aan te bevelen zijn en vragen die als optioneel gelden.

Daarbij komen vragen aan bod over:

- Inkomsten
- Inkomstenbronnen
- Inkomensbestanddelen
- Tarieven en honoraria
- Rechtenvergoedingen

Daarnaast wordt ingegaan op:

- Betaalde en onbetaalde werkzaamheden/uren
- Inkomen van partner/huishouden
- Rondkomen van het inkomen
- Voorzieningen voor werkloosheid, arbeidsongeschiktheid e.d.

Tot slot volgen enkele tips over:

- Definitie van populatie en selectie van de steekproef
- Online surveys en/of administratieve data

De hoop is dat verschillende onderzoekers en opdrachtgevers deze handreiking gaan gebruiken. De volgende stap is om na een aantal jaren te kijken wat de gebruikservaringen zijn, na te gaan of de inkomensonderzoeken verbeterd en meer onderling vergelijkbaar zijn en dan de handreiking eventueel bij te stellen. Het is goed voor te stellen deze evaluatie te koppelen aan de expert-meeting die steeds voorafgaand aan de nieuwe kunstenaarsmonitor van het CBS wordt gehouden.

-----
1 Zie de bijlage voor de startnotitie. De notitie is hier opgenomen exclusief de 25-paginalange overzichtstabel. De originele startnotitie met overzichtstabel staat op www.hth-research.nl.

2 HTH Research is het samenwerkingsverband tussen Henk Vinken (Pyrrhula Research Consultants), Teunis IJdens en Hans Mariën (IVA-data) dat zich vooral richt op beleidsonderzoek naar werk en inkomen in de culturele sector. Zie www.hth-research.nl

2. Inkomsten

Sterk aanbevolen

De vraag naar inkomsten moet gaan over het bruto persoonlijk inkomen op jaarbasis. Het is verstandig te wijzen naar een bepaald jaar: het afgelopen jaar of concreet (vanuit het heden, 2017, bezien) 2016. Het wordt afgeraden te vragen naar dit inkomen van de afgelopen maand in verband met seizoensinvloeden. Het is raadzaam het begrip 'bruto persoonlijk inkomen' zo eenvoudig mogelijk toe te lichten en wel zo dat het begrip zowel voor werkenden in loondienst en zelfstandigen begrijpelijk en toepasselijk overkomt. Het is beter af te zien van een te uitgebreide toelichting met een uitgebreide opgave van de posten die wel en die niet meegerekend moeten worden. Voorkomen moet worden dat men gaat opzien tegen rekenwerk bij het in- of uitsluiten van posten. Om te voorkomen dat mensen afhaken omdat ze menen deze vraag zeer precies te moeten beantwoorden maar het tegelijk te veel moeite vinden IB-aanslagbiljetten erbij te halen raden we aan mensen te stimuleren deze vraag uit het hoofd te beantwoorden. Zie de toelichting.

Vraag	Wat is uw bruto persoonlijk inkomen in het afgelopen jaar?
Toelichting	Het bruto persoonlijk inkomen is het totaalbedrag van uw inkomen waarover nog belasting en premies betaald moeten worden. Het gaat om al uw inkomsten, zowel uit arbeid in loondienst en/of zelfstandige beroepsuitoefening als maker/ kunstenaar, eventuele andere werkzaamheden, beurzen, uitkeringen, etc. Toeslagen van de overheid, zoals zorg-, huur-, en/of kinderopvangtoeslag, niet meetellen. U kunt uw belastingaangifte van het afgelopen jaar erbij nemen en dan kijken bij uw opgave onder het kopje 'verzamelinkomen aangever'. Vul dat bedrag in bij '1 Uit aangifte'. U hoeft niet 'in de papieren' te kijken: u mag de vraag 'uit het hoofd' beantwoorden. Vul dan een bedrag in bij '2 Schatting'.
Antwoordmogelijkheid 1 [Open invulvak]	1 Uit aangifte € [_____] 2 Schatting € [_____]
Antwoordmogelijkheid 2	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Minder dan 2 000 euro ☐ 2 000 tot 5 000 euro ☐ 5 000 tot 10 000 euro ☐ 10 000 tot 15 000 euro ☐ 15 000 tot 20 000 euro ☐ 20 000 tot 30 000 euro ☐ 30 000 tot 40 000 euro ☐ 40 000 tot 50 000 euro ☐ 50 000 tot 60 000 euro ☐ 60 000 tot 70 000 euro ☐ 70 000 euro of meer

We stellen twee antwoordmogelijkheden voor: een open invulvak waar men een exact bedrag kan invullen of een categorisering. Een voordeel is dat respondenten minder in de verleiding komen om extreme getallen in te vullen. Bij veel inkomensonderzoek moet worden gecorrigeerd voor extreme uitbijters. Een mogelijkheid is om (in de toekomst) categorieën aan de bovenkant toe te voegen zodat rekening gehouden wordt met effecten van geldontwaarding. We laten hier de keuze aan de onderzoeker om één van de twee opties te kiezen. Het is ook mogelijk beide opties aan te bieden en de respondent te vragen één van de twee opties te kiezen.

3. Inkomstenbronnen

Sterk aanbevolen

Vragen over inkomstenbronnen gaan er vanuit dat kunstenaars inkomsten hebben uit het beoefenen van het eigen vak als maker/kunstenaar, uit gerelateerd werk binnen de culturele sector c.q. het eigen vakgebied (b.v. lesgeven), uit ander werk buiten de culturele sector/vakgebied, en/of niet uit werk c.q. uit andere bronnen (zoals uitkeringen).

Vraag	Kunt u per inkomstenbron aangeven wat uw bruto persoonlijke inkomsten in het afgelopen jaar waren?
Toelichting	Het bruto persoonlijk inkomen is het totaalbedrag van uw inkomen waarover nog belasting en premies betaald moeten worden. U hoeft niet 'in de papieren' te kijken: u mag de vraag 'uit het hoofd' beantwoorden.
Kolommen 1-4 [Vervang eventueel maker/kunstenaar door acteur, regisseur, scenarist, componist, musicus, zanger, danser, beeldend kunstenaar, schrijver, etc.]	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inkomsten uit werk op vakgebied als maker/ kunstenaar (inclusief royalty's, rechtenvergoedingen, een beurs of subsidie) 2. Inkomsten uit werk gerelateerd aan het vakgebied (b.v. lesgeven, begeleiden, coachen, etc.) 3. Inkomsten uit ander werk, buiten het vakgebied (b.v. werk in horeca, detailhandel, etc.) 4. Inkomsten niet uit werk (b.v. een uitkering of inkomsten uit vermogen)
Antwoordmogelijkheid 1 per kolom [Open invulvak]	€ [_____]
Antwoordmogelijkheid 2 per kolom	<ul style="list-style-type: none"> ○ Minder dan 2 000 euro ○ 2 000 tot 5 000 euro ○ 5 000 tot 10 000 euro ○ 10 000 tot 15 000 euro ○ 15 000 tot 20 000 euro ○ 20 000 tot 30 000 euro ○ 30 000 tot 40 000 euro ○ 40 000 tot 50 000 euro ○ 50 000 tot 60 000 euro ○ 60 000 tot 70 000 euro ○ 70 000 euro of meer

Uit de expertgroepen in de werkbijeenkomst is gebleken dat er behoefte is aan een verdere specificatie of deze inkomsten uit loondienst of als zelfstandige zijn verdiend. Als er interesse is in deze detaillering kunnen twee extra kolommen worden ingevoegd met de vraag aan respondenten om een schatting te geven hoeveel % van het gerapporteerde inkomen per bron in loondienst en/of als zelfstandige is verdiend.

4. Inkomensbestanddelen

Optioneel

Behalve inkomstenbronnen is het ook mogelijk te vragen naar inkomensbestanddelen. Bij inkomensbestanddelen gaat het vaak om uitsplitsingen naar de verschillende rollen die in het eigen vakgebied uitgeoefend worden. Binnen het eigen vakgebied zijn er diverse manieren om inkomen te genereren. Acteurs kunnen op de bühne staan, in films spelen, reclame in beeld of buiten beeld maken, stemmenwerk doen, rollenspelcoach zijn voor het bedrijfsleven, etc. Zo bezien kan op deze plaats geen uitputtende voor alle kunstenaarsberoepen vergelijkbare lijst met activiteiten als maker/kunstenaar opgesteld worden. Hieronder wordt wel een poging gedaan om enkele inkomensbestanddelen gerubriceerd in een vraagstelling aan te bieden. Om niet te veel nadruk te leggen op exacte cijfers op dit detailniveau wordt ervoor gekozen de inkomsten in % van het totale bruto persoonlijke jaarinkomen te bepalen.

Vraag	Wat was het procentuele aandeel van de volgende bestanddelen in uw bruto persoonlijk inkomen in het afgelopen jaar uit werk binnen het eigen vakgebied?
Toelichting	We bedoelen hier het inkomen uit werk op uw vakgebied als maker/kunstenaar (inclusief een beurs of subsidie) en uw inkomsten uit werk gerelateerd aan het vakgebied (b.v. lesgeven, begeleiden, coachen, etc.). Het bruto persoonlijk inkomen is het totaalbedrag van uw inkomen waarover nog belasting en premies betaald moeten worden. U hoeft niet 'in de papieren' te kijken: u mag de vraag 'uit het hoofd' beantwoorden.
Kolommen 1-7	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inkomsten uit sponsoring/crowd funding 2. Inkomsten uit het maken van werk (b.v. bij opdrachten) 3. Inkomsten uit het tonen van werk (exposeren, optreden, etc.) 4. Inkomsten uit het verkopen van werk (muziek, fotografie, beeldende kunst, etc.; inclusief merchandising) 5. Inkomsten uit lesgeven, workshops, begeleiden van projecten 6. Inkomsten uit rechten 7. Overige inkomsten als maker/kunstenaar
Antwoordmogelijkheid per kolom [Open invulvak]	% van het bruto persoonlijke jaarinkomen in het afgelopen jaar werkzaam binnen het eigen vakgebied
Indien keuze voor 7. Overige inkomsten als maker/kunstenaar	Kunt u de overige inkomsten omschrijven? Waarmee, met welke activiteit als maker/kunstenaar, heeft u die verkregen?

Ook voor deze vraag geldt dat deze is uit te splitsen voor het aandeel inkomsten uit werk in loondienst of uit werk als zelfstandige. Als dat bij de vorige vraag naar inkomstenbronnen al gedaan is, hoeft dat hier niet nog eens. Bij het combineren van de antwoorden kan dat detailniveau ook voor bovengenoemde vraag naar inkomensbestanddelen bereikt worden. We hebben hier ook inkomsten uit rechten opgenomen, inkomsten die we hierna verder specificeren.

5. Tarieven

Optioneel

Zeker voor bepaalde kunstenaarsberoepen is het van belang een goed beeld te krijgen van de (uur)tarieven die bij het werken in het eigen vakgebied horen. Acteurs krijgen per draaidag betaald, ontwerpers per ontwerp, schrijvers per woord, etc. Beeldend kunstenaars krijgen soms een honorarium of een onkostenvergoeding, soms juist niet. Dit geeft al aan dat het niet eenvoudig is om een generieke vraag te stellen die voor alle kunstenaarsberoepen opgaat. Het voorstel is om zo direct mogelijk naar de tarieven.

Vraag	Wat is het meest gebruikte tarief dat u hanteert voor het leveren van diensten en welke eenheid hanteert u daarbij?
Toelichting	Een tarief is het bedrag dat u krijgt voor geleverde diensten of producten. Dat kan een bedrag per tijdseenheid (per uur, per dag, etc.) of product (woord, foto, column, etc.) of per opdracht, etc. zijn. We vragen u om zelf aan te geven wat uw meest gebruikte tarief is en of dat per uur, woord, opdracht of anders is.
Antwoordmogelijkheid 1a.	Mijn tariefbedrag is € [_____]
Antwoordmogelijkheid 1b.	Per [_____]

Het is ook mogelijk om met kennis van de hoeveelheid betaalde en onbetaalde uren kunstenaars per tijdsperiode (zie verder) en op basis van het bruto persoonlijk jaarinkomen de uurtarieven voor alle beroepsgroepen terug te rekenen. Die berekening zou tot een vast bestanddeel van elk onderzoek kunnen worden gemaakt.

6. Honoraria

Optioneel

Onderzoek naar honoraria is (nog) niet wijd verspreid. In de expertgroepen is dit onderwerp ook niet uitgebreid aan de orde geweest. In het onderstaande staat een voorstel voor het generiek stellen van een vraag over honoraria.

Vraag	Krijgt u een honorarium voor uw werk als maker/kunstenaar en hoeveel bedraagt dat honorarium dan gemiddeld per geleverde dienst?
Toelichting	Een honorarium is een geldelijke beloning voor of vergoeding van een geleverde dienst. U kunt denken aan gages bij optredens, hang- en stagelden bij een tentoonstelling, een vergoeding voor het geven van rondleidingen, etc.
Kolom 1-3	1 Ja, 2 Nee, 3 Niet van toepassing
Kolom 4	Gemiddeld € [_____] per dienst

Antwoordmogelijkheden	<ol style="list-style-type: none"> 1. Optreden op (muziek)podia, festivals, feesten, etc. (uw persoonlijke netto gage) 2. Aanwezigheid op filmset/radio- en/of tv-studio 3. Inrichten van tentoonstelling 4. Hang- en stageld 5. Geven van rondleidingen en excursies 6. Optreden bij workshops en symposia 7. Marketing- en promotieactiviteiten (bezoek openingen, premières, etc.) 8. Vergoeding voor reis- en verblijfkosten 9. Overige diensten
Indien keuze voor 9. Overige diensten	Kunt u de overige diensten beschrijven waarvoor een honorarium heeft gehad

7. Rechtenvergoedingen

Optioneel

Niet zelden als onderdeel van de vraag over inkomensbestanddelen komen in diverse recente onderzoeken de rechtenvergoedingen aan de orde. Omdat de wens bestaat beter zicht te krijgen op de samenstelling van indirecte inkomsten zoals rechten en het aandeel in het totale inkomstenbeeld is nu apart aandacht voor dit thema.

Vraag	Kunt u een schatting maken van het aandeel van rechtenvergoedingen in uw bruto persoonlijk inkomen van het afgelopen jaar?
Toelichting	Het bruto persoonlijk inkomen is het totaalbedrag van uw inkomen waarover nog belasting en premies betaald moeten worden. U hoeft niet 'in de papieren' te kijken: u mag de vraag 'uit het hoofd' beantwoorden. Rechtenvergoedingen zijn auteursrechten en naburige rechten die collectieve beheersorganisatie zoals Buma/Stemra, Norma, Lira, etc. voor u innen op uw vakgebied (b.v. voor uitzendingen, registraties, publicaties, e.d.)
Kolom 1-4	1 Ja, 2 Nee, 3 Niet van toepassing, 4 Weet niet
Kolom 5	€ [_____] in het afgelopen jaar
Antwoordmogelijkheden	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inkomsten uit auteursrechten (royalty's/ rechtenvergoedingen via platenmaatschappijen, uitgeverijen, producenten, etc.) 2. Inkomsten uit rechtenvergoedingen via Buma/ Stemra en/of SENA 3. Overige inkomsten uit rechtenvergoedingen via Norma, Lira, Vevam/Sekam, etc.

8. Varia

Onder deze kop behandelen we de overige aspecten die van belang zijn bij het doen van vragenlijstonderzoek over inkomens van kunstenaars. Deze aspecten kwamen ook in de expertgroepen als relevant aan de orde.

Betaalde en onbetaalde uren/werkzaamheden

Sterk aanbevolen

Het is relevant om te vragen naar de betaalde en onbetaalde uren en werkzaamheden. In ieder geval de uren zijn van belang om te kunnen berekenen wat kunstenaars in een werkweek verdienen en hoeveel tijd zij onbetaald in hun werk steken.

Vraag 1	Hoeveel uur gemiddeld per week besteedt u aan uw werk
Vraag 2	Hoeveel uur gemiddeld per week krijgt u van uw werktijd betaald?
Toelichting	Hier graag alles meerekenen: uw werk als maker/kunstenaar in uw eigen vakgebied, uw gerelateerd werk in dat vakgebied en werk buiten het vakgebied.
Antwoordmogelijkheden vraag 1 en 2	Gemiddeld [_____] uur per week

In een uitgebreide variant kan er ook voor gekozen worden om de drie groepen werk (binnen vakgebied als maker, gerelateerd en erbuiten) apart te bevragen zodat ook een gedetailleerd beeld ontstaat van de uren die hiermee betaald en onbetaald gemoeid zijn. Ook is het inzichtelijk om onderscheid te maken tussen uren die men betaald of onbetaald heeft gewerkt als werknemer en als zelfstandige. De vragen kunnen ook aangevuld worden met een batterij werkzaamheden die men al dan niet onbetaald doet (repeteren, auditie, promotie, acquisitie, etc.). In een beknopte variant lijkt het in ieder geval goed om te vragen naar het aantal uren dat men betaald en onbetaald werkt.

Inkomen van de partner/huishouden

Sterk aanbevolen

Kunstenaars leunen niet zelden op het inkomen dat een partner of andere (familie)leden in het huishouden verdienen. Het kan het verschil maken of zij het gevoel hebben rond te kunnen komen van hun werk dan wel hierin te blijven investeren al levert het hen persoonlijk weinig verdiensten op. De eerste eenvoudige en beknopte vraag is de volgende en die beperkt zich tot een eventuele partner. Op advies van enkele experts hebben we de vraag nog verder uitgesplitst naar de mate waarin men afhankelijk is van het inkomen van een partner.

Vraag	Bent u het afgelopen jaar mede aangewezen op het inkomen van uw partner om in de kosten van uw levensonderhoud en eventueel uw gezinsinkomen te voorzien?
Antwoordmogelijkheden	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niet van toepassing, geen huishouden met partner 2. Ja, mede aangewezen op inkomen partner 3. Nee, niet afhankelijk van inkomen partner

Vraag indien mede aangewezen op het inkomen van een partner (antwoord 2 in vorige regel)	In welke mate bent u aangewezen op het inkomen van uw partner?
Antwoordmogelijkheden	<ol style="list-style-type: none"> 1. In geringe mate 2. In enige mate 3. In grote mate 4. In zeer grote mate

Het voert te ver om, net als het CBS op basis van microdata wel kan doen, te vragen naar het besteedbaar huishoudensinkomen. We volstaan hier met bovengenoemde partnervraag. Eventueel kan aanvullend worden gevraagd naar de leefsituatie: alleenstaand of in een huishouden met een partner, steeds met of zonder financiële zorg voor een of meer kinderen.

Rondkomen

Optioneel

Een belangrijke vraag is de vraag naar het kunnen rondkomen van het persoonlijke en/of huishoudensinkomen.

Vraag	Kunt u financieel rondkomen van uw werk?
Kolommen 1-5	1 Heel goed, 2 Redelijk, 3 Amper 4 Nee
Antwoordmogelijkheden	<ol style="list-style-type: none"> a. Van het werk op mijn vakgebied als maker/kunstenaar b. Van het werk gerelateerd aan mijn vakgebied c. Van ander betaald werk d. Van de combinatie van deze

Dit is een meer subjectieve vraag dan de voorgaande. Toch kan deze vraag een belangrijk aanvullend perspectief bieden. Als men vreest dat er veel non-respons is op de inkomensvragen kan deze vraag ook een soort vehikel zijn om toch een antwoord te krijgen op de vraag of kunstenaar naar eigen bevinden weinig of (ruim) voldoende verdiend.

Voorzieningen

Optioneel

Een vaak genoemd onderwerp is de mate waarin zelfstandigen in de kunsten in het bijzonder in staat zijn om voorzieningen te treffen tegen eventuele werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en de oude dag. Hier volgt een set vragen over deze onderwerpen.

Vraag 1	Bent u verzekerd tegen de gevolgen van kortdurende of langdurende arbeidsongeschiktheid?
Toelichting	Meerdere antwoorden mogelijk
Antwoordmogelijkheden	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ja, als werknemer krachtens de Ziektewet en WIA 2. Ja, ik heb particulier een (aanvullende) verzekering afgesloten 3. Ja, ik neem deel aan een groepsverzekering/broodfonds 4. Nee

Vraag 2	Bent u verzekerd tegen de gevolgen van werkloosheid?
Antwoordmogelijkheden	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ja, als werknemer krachtens de WW 2. Nee
Vraag 3	Bouwt uw pensioenrechten op of legt u iets opzij ter aanvulling op de AOW?
Toelichting	Meerdere antwoorden mogelijk
Antwoordmogelijkheden	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ja, collectieve pensioenverzekering via werkgever(s) 2. Ja, ik leg particulier iets opzij voor de oude dag 3. Ja, via broodfonds of ander collectieve regeling los van de overheid of werkgever 4. Ja, anders namelijk [invulruimte] 5. Nee

9. Opzet van het onderzoek

Op deze plaats behandelen we twee cruciale onderdelen van het opzetten en uitvoeren van het onderzoek. Het zijn onderdelen die in elk onderzoek eerst moeten worden overwogen, zelfs nog voordat er gewerkt wordt aan een vragenlijst.

Populatie en steekproef

Bij verschillende inkomensonderzoeken is niet altijd duidelijk wie wel en wie niet tot de populatie van het onderzoek behoren. Vragenlijst worden niet zelden (online) verspreid onder ledenlijsten van organisaties die hele diverse of die juist bepaalde beroepsgroepen in de kunsten vertegenwoordigen. Dat kunnen actieve kunstenaars zijn, maar dat kunnen ook andere personen zijn die weliswaar lid zijn van een vak- of beroepsorganisatie maar hierin niet (meer) actief zijn. Het is belangrijk om de populatie van werkenden in de kunsten goed te omschrijven. Dat gebeurt zeker niet altijd. Bij de start van het onderzoek, vooraan in de vragenlijst, moet worden bepaald wie de vragenlijst wel en wie de vragenlijst niet hoeft in te vullen.

De vraag is hoe streng deze selectie vooraf moet zijn. In verschillende onderzoeken worden respondenten gevraagd aan te geven of zij tot de groep behoren die tenminste een bepaald aantal uur per week (willen) bezig zijn met het kunstvak of die in het afgelopen jaar één of meer exposities, optredens, etc. hebben gehad. Zijn of hebben zij dat niet dan vallen zij voor de verdere ondervraging af. Deze selecties maken duidelijk dat deze onderzoeken betrekking hebben op actieve beroepsbeoefenaars. Dit is te prefereren boven het niet maken van een keuze. Om nu niet het gevaar te lopen kunstenaars uit te sluiten die (toevallig) het laatste jaar weinig actief zijn geweest kan ook gevraagd worden naar activiteiten in de laatste vijf jaar en dan naar het laatste jaar.

Online survey en/of administratieve data

Niet alle online surveys kunnen de kwaliteit van de respons garanderen. Een enkele keer lijkt te worden gewerkt met een 'opt-in survey' waarbij een ieder die de online vragenlijst bezoekt mee kan doen. Hier is geen controle vooraf over wie er aan het survey meedoet, is dus geen controle over de groep waarop de resultaten betrekking hebben en zijn de resultaten dus feitelijk onbruikbaar. Het gebruik van opt-in surveys wordt sterk afgeraden. Het is, met andere woorden, sterk aan te bevelen een online survey te houden onder een groep respondenten die bij behoren tot een vooraf bekende populatie.

Het kan ook zinnig zijn om administratieve data naast surveys te gebruiken (of deze aan het survey te koppelen). Hier kan gedacht worden aan verkoopcijfers uit bijvoorbeeld de boeken- of muziekbranche (naar aantal auteurs, musici) of cijfers over royalty's en rechtenvergoedingen

via data van collectieve beheersorganisaties als Buma/Stemra, Norma, Lira, etc. Soms is het doen van een survey feitelijk een tweede keus als onderzoeksvragen niet altijd te beantwoorden zijn met administratieve data. Een vaker herhaald survey is belastend voor respondenten. Het zou goed zijn vooraf na te gaan welke vragen al bekend zijn en dus eerst te onderzoeken wat administratieve data te bieden hebben.’

Referenties

- CBS (2014). *Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Vinken, H. (2017). *Startnotitie harmonisatie inkomensonderzoeken in de culturele sector. Input voor een werkbijeenkomst bij de Boekmanstichting, Amsterdam, 30 juni 2017*. Tilburg: HTH Research.

BIJLAGE

**Startnotitie Harmonisatie
Inkomensonderzoeken
in de Culturele Sector**
Input voor een
werkbijeenkomst bij
de Boekmanstichting,
Amsterdam, 30 juni 2017

Dr. Henk Vinken
HTH Research

1. Inleiding

Deze startnotitie focust op kwantitatief onderzoek naar financiële verdiensten en financiële voorzieningen van kunstenaars in Nederland³. Doel is om inzicht te bieden in de verschillende operationalisering. Bezien moet worden of op basis van deze inzichten gekomen kan worden tot een set standaardvragen die in het vervolg op een vergelijkbare manier gehanteerd kan worden in onderzoek naar inkomensvorming bij verschillende kunstenaarsberoepen.

2. Begripsbepaling

Om te beginnen wordt hier ingezoomd op de definities die in CBS-onderzoek naar kunstenaars en hun werk en inkomen worden gehanteerd. Deze definities zijn vaak gebaseerd op internationale afspraken. Het hanteren van deze definities in nieuw onderzoek vergroot de kans op de mogelijkheid om eigen onderzoeksresultaten te vergelijken met nationaal en internationaal onderzoek.

Kunstenaarsberoepen

We gaan uit van de internationaal geldende ISCO-classificaties van beroepen. ISCO staat voor International Standard Classification of Occupations. In de laatste monitor Kunstenaars en Afgestudeerden aan Creatieve Opleidingen, KACO, van het CBS (2014: 60) worden de volgende beroepen benoemd als kunstenaarsberoepen.

Beroepsgroepen	Beroep
Beeldende beroepen	Beeldend kunstenaars
Ontwerpde beroepen	Architecten, planologen, landmeetkundigen en ontwerpers
	Architecten van gebouwen
	Landschapsarchitecten
	Product- en kledingontwerpers
	Grafisch ontwerpers en multimedia-ontwerpers
Uitvoerende beroepen	Musici, zangers en componisten
	Dansers en choreografen
	Regisseurs en producenten voor film en theater e.d.
	Acteurs
Schrijvers, vertalers en overige kunstenaarsberoepen	Auteurs e.d.
	Scheppende en uitvoerende kunstenaars, niet elders geassocieerd
	Scheppende en uitvoerende kunstenaars

Deze toewijzing is bepaald in overleg met een klankbordgroep van het onderzoek (CBS, 2014: 67). Voor zover bekend is er geen internationale consensus over wat een kunstenaarsberoep is en wat niet.⁴ Soms zijn beroepen gegroepeerd in één ISCO-code waarvan ook niet meteen evident is dat het hier om een kunstenaarsberoep gaat. Het is niet mogelijk deze beroepen uit zo'n groep weg te laten. Ook is er geen volledige overlap met deze beroepen en de classificaties die op Statline te vinden zijn. In de bijlage zijn de verschillen tussen KACO (CBS, 214) en Statline uiteengezet. Het is buiten de scope van deze startnotitie om de vraag te beantwoorden wat een kunstenaars is.

-----
3 Met dank aan alle onderzoekers die hun onderzoeksrapporten en onderliggende vragenlijsten gedeeld hebben. Dank ook aan de Boekmanstichting voor het maken van een literatuurlijst met recente publicaties over de sociaal-economische positie van kunstenaars en andere creatieve beroepsbeoefenaars.

4 Wel heeft Eurostat in Culture Statistics 2016 gekozen voor een bepaalde afbakening (Eurostat, 2016: 72).

Eerste werkkring

De classificatie van beroepen is gebaseerd op de eerste werkkring: de werkkring waarin een persoon het grootste aantal uren besteedt. Het CBS beschrijft in KACO (CBS, 2014) de werkzaamheden en verdiensten van kunstenaars voor alleen de eerste werkkring. Ook SEO beschrijft de activiteiten en inkomsten van afgestudeerden voor de activiteit waaraan zij de meeste uren besteden (Van der Werff & Bisschop, 2016). Het tijdsbeslag is dus doorslaggevend voor het beschrijven van activiteiten en inkomsten in de eerste werkkring, niet de inkomsten die in een eerste of tweede (of derde, etc.) werkkring worden verdiend.

Positie in de werkkring

Een belangrijk onderscheid is de positie in de werkkring, waarmee vooral twee posities worden gehanteerd: die van werknemer in loondienst – werk verrichtend tegen loon of salaris – en die van zelfstandige – werkzaam in eigen bedrijf of praktijk of in het bedrijf of de praktijk van hun partner of ouders.

Arbeidsduur

In de EBB van het CBS gaat het bij arbeidsduur om het aantal betaalde werkuren per week. In KACO (CBS, 2014) zijn de uren verdeeld in de klassen 0-19 uur, 20-34 uur en 35 uur of meer per week. Ook in de andere onderzoeken wordt gevraagd naar het aantal betaalde werkuren. Bij sommige wordt het onderscheid gemaakt tussen het aantal gewerkte uren en het aantal betaalde uren per week. Dat is relevant omdat er zeker als zelfstandige in de kunstensector veel onbetaalde activiteiten worden verricht.

3. Sectoren

Een beperkt aantal onderzoeken is gericht op de gehele groep beoefenaars van kunstenaarsberoepen. Hiernaast zijn er diverse onderzoeken onder specifieke subgroepen kunstenaars, zoals componisten, acteurs, schrijvers, etc.

Het CBS heeft in het recente verleden een overzicht heeft geboden van de activiteiten en inkomsten van een brede groep kunstenaars en afgestudeerden van creatieve opleidingen (CBS, 2007, 2011, 2014, 2016). Ook SEO (Poort et al., 2011) heeft onderzoek gedaan onder een zeer brede groep beoefenaars van kunstenaars- en andere creatieve beroepen. De groep is zelfs breder dan die bij het CBS en bevat bijvoorbeeld ook journalisten. SEO werkt in hun onderzoeksreeks Studie & Werk (zie o.a. Van der Werff & Bisschop, 2016) voor weekblad Elsevier met alumni (van hbo en universiteiten), net als ROA dat doen in hun hbo-monitor en in de specifiek op de kunsten gerichte Kunsten-Monitor hierbinnen (ROA Statistics, 2017). Een nog lopend onderzoek is het online Cultuurpanel van het Sociaal Fonds Podiumkunsten (SFPK). Het SFPK wil hiermee ook een brede groep kunstenaars bereiken. Ook het Creatief Ondernemerschaplab aan de Universiteit van Tilburg doet herhaaldelijk breed onderzoek naar de positie van zelfstandige creatieve ondernemers. Het accent ligt hier meer op aspecten van creatief ondernemerschap, zoals creativiteit en samenwerking, dan op inkomensvorming (Van Witteloostuijn et al., 2015; 2016).

Dan zijn er tal van onderzoeken over specifieke kunstsectoren en kunstenaarsberoepen. Over de Nederlandse filmsector en boekenmarkt zijn grootschalige monitors.⁵ Daarin staat veel informatie over aantallen films of over aantallen schrijvers en vertalers, aantal titels dat zij produceren, etc. Er zijn in deze monitors geen cijfers over inkomsten van makers in deze sectoren. In 2003 is wel een onderzoek gedaan naar *regisseurs* (IJdens et al., 2003). In de loop van 2017 volgt een nieuwe peiling onder *regisseurs*, *scenaristen* en *hoofdrolacteurs*. Deze peiling is geïnspireerd door de verwachting dat met het nieuwe auteurscontractenrecht de inkomens van makers in de AV-wereld toenemen. In de peiling wordt nagegaan of dat zo is. Parallel aan dit onderzoek zal een herhaling van de ACT Monitor onder alle *acteurs* (niet alleen in hoofdrollen en niet alleen voor film of tv) gaan plaatsvinden zodat kan worden gezien of de inkomens van acteurs in den brede veranderen (Vinken et al., 2015; Von der Fuhr et al., 2010).

---

5 Zie <https://www.filmfonds.nl/nl/page/2898/film-facts-figures> en <http://kvbboekwerk.nl/monitor/>

Eenzelfde motief heeft het onderzoek van APE onder *schrijvers* en *vertalers*. In opdracht van het Letterenfonds en de Auteursbond onderzoekt APE onder andere inkomens van schrijvers en vertalers na de wijzigingen in de Auteurswet (Van der Veen et al., 2016). Zowel de peilingen onder AV-makers, acteurs en onder schrijvers en vertalers zijn nulmetingen. Als het auteurscontractenrecht wordt geëvalueerd in 2020 moeten vervolgpeilingen aantonen of er inkomenseffecten te vinden zijn.

Ook eenzelfde logica zit achter het herhalen van een monitor onder freelance makers die met de media te maken hebben (Vinken, 2016a; 2015; IJdens & Vinken, 2013; IJdens & Van der Werff, 2004). Dat zijn behalve (*foto*)*journalisten*, ook *fotografen*, *schrijvers*, *ontwerpers* en *illustrators*.

Aandacht voor inkomensposities is er ook in de muzieksector. Recent is een monitor onder *componisten* verschenen (Postma et al., 2017; Postma, 2017; 2016). Een aantal jaar geleden, in 2015, is het onderzoek naar onder andere inkomensvorming door *popmusici* uit 2009 herhaald (Von der Fuhr, 2015; IJdens et al., 2009). Ook is er een onderzoek naar de CAO-beloning van *orkestmusici* (Kemper et al., 2008). Al wat langer geleden verscheen een onderzoek naar de inkomens van jazzmusici (IJdens, 1998).

Het lijkt erop dat vooral de laatste jaren er weer meer aandacht is voor inkomens van *beeldend kunstenaars*. Er is het onderzoek van Maaïke Lauwaert (2015) onder 210 Nederlandse en 101 Vlaamse beeldend kunstenaars. Het is niet duidelijk hoe representatief dit onderzoek is. Rond die tijd kwam ook het onderzoek naar kunstenaarshonoraria uit (Teasing & De Jong, 2014; zie ook Boonzaaijer et al., 2015). Het onderzoek resulteerde in een richtlijn kunstenaarshonoraria. Op dit moment loopt er een (voornamelijk kwalitatief) onderzoek naar de toepassing van de richtlijn via het gebruik van het experimenteerreglement van het Mondriaanfonds. Er is recent meer aandacht voor inkomens en beeldend kunstenaars, en toch is de aandacht voor dit onderwerp al veel ouder. In de jaren tachtig van de vorige eeuw startte het beleidsonderzoeksbureau van de Universiteit van Tilburg, IVA, met het aanleggen van een bestand met namen van beeldend kunstenaars die voor de Beeldend Kunstenaars Regeling (BKR) in aanmerking kwamen. In de jaren negentig werden daar kunstenaars aan toegevoegd die, al dan niet met succes, werkbijdragen (subsidie, beurzen, etc.) aanvroegen, opdracht kregen (van bijvoorbeeld de Rijksbouwmeester) of van wie werk werd aangekocht (door musea of door particulieren gebruikmakend van de KunstKoopregeling. Het bestand, later tot BKdata omgedoopt, bevat gegevens vanaf 1946 en vanaf 1984 zitten daar ook inkomensgegevens bij (voor zover betrekking hebben op de werkbijdragen, opdrachten en aankopen). Jaarlijks werden nieuwe gegevens toegevoegd en verscheen een onderzoeksrapportage over de reputatie- en inkomensvorming bij beeldend kunstenaars: de laatste rapportage is van 2009 (IJdens & Mariën, 2009). BKdata werd ook door andere onderzoekers gebruikt. Zo diende het tot begin van de jaren 2000 als steekproefkader voor het herhaald onderzoek van SEO naar de financiële positie van beeldend kunstenaars (Brouwer & Zijderveld, 2003). Op dit moment wordt BKdata aangevuld met gegevens uit de periode 2008-2016. De inkomensgegevens worden direct na de zomer van 2017 toegevoegd aan een update van de BKNL-publicatie Een Collectieve Selfie (in lijn met Vinken, 2016b).

De inkomenspositie van *ontwerpers* komt deels aan bod in bovengenoemde Monitor Freelancers en Media. Ook de branchemonitor van BNO besteedt uitgebreid aandacht aan inkomens van ontwerpers.

Tot slot is er bij het LKCA (o.a. Vinken & IJdens, 2015) en het CBS systematisch aandacht voor het werk en inkomen van professionals actief in cultuurparticipatie (*kunstdocenten*, *artistiek begeleiders*).

4. Overzicht

In een overzichtstabel aan het eind van dit document staat per onderzoek en op het niveau van de gestelde vragen informatie over de volgende aspecten van de inkomensvorming van beoefenaars van kunstenaarsberoepen: 1 het inkomen; 2 inkomensbronnen en inkomensbestanddelen; 3 honoraria en tarieven; en 4 rechtenvergoedingen.

We halen alleen de meest recente versie aan als het gaat om herhaald onderzoek. Ook zijn alleen onderzoeken geselecteerd waarvan de vragenlijst kon worden ingezien en waarover een onderzoeksverantwoording bestaat. Hieronder presenteren we de belangrijkste concepten op de vier genoemde aspecten. Voor meer details verwijzen we naar de overzichtstabel. Ook gaan we hieronder, kort en alleen tekstueel, in op vragen die er gesteld worden rondom financiële voorzieningen en over betaalde en onbetaalde werkzaamheden.

Inkomen

Het hoofdthema is het inkomen. Dat kan op een groot aantal manieren worden bevraagd, zoals uit onderstaande tabel blijkt.

Tabel 1 Kernconcepten bij de vraag naar inkomen

Onderzoeken	Jaar	Concept
Cultuurpanel	2017 (-?)	Verdiensten in baan/omzet per jaar
Componistenmonitor	2017	Bruto jaarinkomen in 2015 (aangifte IB)
Onderzoek kunstprofessionals in de actieve cultuurparticipatie	2017(?)	Omzet in de eerste helft van dit jaar (2016) per bron. [Zie tabel 2]
Onderzoek zelfstandige creatieve professionals	2016	Inschatting bruto jaarinkomen per bron. [Zie tabel 2]
Monitor Freelancers en Media	2016	Belastbaar inkomen in het (fiscale) jaar 2015
Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers	2016	-
Kunsten-Monitor	2016	Totale bruto inkomen per maand uit werkzaamheden binnen/buiten vakgebied
ACT Monitor	2015	Bruto en netto persoonlijk inkomen in 2014
Pop, wat levert het op?	2015	Persoonlijk bruto jaarinkomen in 2014
Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen	2014	Persoonlijk bruto inkomen en het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen per jaar (in 3-jaarsperioden gepresenteerd)
Kunstenaarshonorarium	2014 (?)	-
Wat er speelt	2010	Indicatie van bruto inkomsten in 2009

Uit de technische toelichting bij de tabellen set van de CBS-monitor KACO (CBS, 2014) blijkt dat wordt uitgegaan van het persoonlijk bruto inkomen en het gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van het huishouden. Het SEO kon geen inzage bieden in de gebruikte vragenlijst in hun reeks Studie & Werk, maar de meest recente rapportage laat zien dat er bij mensen (in loondienst, op een nulurencontract of werkend als zelfstandige) die minstens 12 uur per week werken gevraagd is naar gemiddeld brutosalaris per maand in de huidige baan en naar het gemiddelde uurloon in de huidige baan (Van der Werff & Bisschop, 2016: 23). In de ACT-monitor wordt gewerkt met het belastbaar inkomen. In andere monitors wordt weer het bruto jaarinkomen en dan weer het persoonlijk netto jaarinkomen gevraagd. In sommige gevallen wordt de omzet uit het werk als zelfstandige benoemd naast het loon uit werk in loondienst. In weer andere monitors wordt dit onderscheid niet gemaakt (en is daarmee onbekend hoe respondenten deze vraag hebben opgevat).

Volgens de CBS-definitie is omzet de opbrengst uit verkoop van goederen en levering van diensten aan derden, zijnde particulieren of bedrijven buiten het eigen concernverband. BTW blijft buiten beschouwing. Netto-omzet is omzet na aftrek van kortingen, bonussen, statiegeld en vrachtkosten. In de ACT-monitor wordt gewerkt met het belastbaar inkomen. In andere monitors wordt weer het bruto jaarinkomen en dan weer het persoonlijk netto jaarinkomen gevraagd. In sommige gevallen wordt de omzet uit het werk als zelfstandige benoemd naast het loon uit werk in loondienst. In weer andere monitors wordt dit onderscheid niet gemaakt (en is daarmee onbekend hoe respondenten deze vraag hebben opgevat). Volgens de CBS-definitie is omzet de opbrengst uit verkoop van goederen en levering van diensten aan derden, zijnde particulieren of bedrijven buiten het eigen concernverband.⁶ BTW blijft buiten beschouwing. Netto-omzet is omzet na aftrek van kortingen, bonussen, statiegeld en vrachtkosten.

Inkomensbronnen en -bestanddelen

Ter voorbereiding op een nieuwe KACO is half januari 2017 een bijeenkomst bij de Boekmanstichting in Amsterdam geweest waarin de opdrachtgever van het onderzoek, OCW, en een brede groep deskundigen keken of er onderdelen zijn die aangevuld of verdiept moeten worden. Een breed gedragen toevoeging was het uitsplitsen van het inkomen van kunstenaars in verschillende bronnen en bestanddelen.

Onder de noemer inkomensbronnen kan worden gezien hoeveel inkomsten kunstenaars hebben uit het beoefenen van het eigen vak, uit ander werk binnen de culturele sector c.q. het eigen vakgebied, uit ander werk buiten deze sector/dit vakgebied, combinaties van beide, en/of uit andere bronnen (zoals een uitkering, beurs, e.d.). Bij inkomensbestanddelen gaat het vaak om uitsplitsingen naar de verschillende rollen die in het eigen vakgebied uitgeoefend worden. Het gaat dan om directe inkomsten uit het componeren, acteren, dansen, schrijven, verkopen van werk, het lesgeven, het cureren, het begeleiden van cultuurbeoefenaars, het (mede)organiseren van amateurkunstmanifestaties, etc. In de onderzoeken worden vragen naar inkomensbronnen en –bestanddelen soms apart en soms in combinatie gevraagd.

-----
⁶ <https://www.ensie.nl/cbs/omzet-netto>

Tabel 2 Inkomensbronnen

Onderzoeken	Jaar	Concept
Cultuurpanel	2017(-?)	-
Componistenmonitor	2017	Inkomen naar type werkzaamheden: compositorisch werk; lesgeven; uitvoerend musiceren; overig betaald werk; uitkering en pensioen
Onderzoek kunstprofessionals in de actieve cultuurparticipatie	2017(?)	[Gerelateerd aan vraag in tabel 1] Omzet in eerste helft van 2016 uit: les of workshops geven; reguliere begeleiding van amateurs; projecten van amateurs begeleiden; andere participatieve projecten begeleiden; advisering of bemiddeling; werk als scheppend of uitvoerend kunstenaar; ander werk op het gebied van kunsten cultuur; ander werk, buiten de kunst

Onderzoek zelfstandige creatieve professionals	2016	[Gerelateerd aan vraag in tabel 1] Inkomsten uit werk in 1 loondienst of 2 als zelfstandige in de rol van: creatief professional; docent/adviseur cultuureducatie; artistiek begeleider; andere rol in cultuursector; buiten cultuursector
Monitor Freelancers en Media	2016	Percentage van het belastbaar inkomen in 2015 uit: journalistiek, schrijvend, fotograferend of, illustratie/ontwerpwerk (incl. auteursrechten); uit ander werk als zelfstandige; uit ander werk in loondienst
Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers	2016	(Schatting van) Bruto-inkomsten verdiend in belastingjaar 2013 en 2014 uit: honoraria; beurzen en/of subsidies; sponsoring en/of crowdfunding; commerciële schrijfpdrachten; gages, vergoedingen optredens; dienstverband(en); uitkering, pensioen of opbrengsten van kapitaal [Zie ook tabel 5]
Kunsten-Monitor	2016	Inkomsten uit andere bronnen dan betaalde werkzaamheden: uit beurzen en subsidies per maand; uit andere uitkeringen per maand
ACT Monitor	2015	Bruto inkomsten deze maand uit arbeid in loondienst en/of zelfstandige en/of uitkering: betaald werk als acteur; ander betaald werk op het gebied van theater, film of tv; overig betaald werk niet op gebied van theater, film of tv; uitkering of studiebeurs
Pop, wat levert het op?	2015	Percentage in het totale jaarinkomen uit: muziek, ander werk (niet muziek); uitkeringen of studiebeurs; andere inkomsten (niet uit werk of uitkering)
Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen	2014	(Bekend is of inkomen uit werk of uit uitkering komt)
Kunstenaarshonorarium	2014 (?)	-
Wat er speelt	2010	Percentage in opbouw van het gehele inkomen in 2009 uit: werk buiten mijn creatieve discipline; lesgeven in mijn creatieve discipline; maakhonorarium (dienstverband als maker; werk in opdracht; gages voor uitvoeringen); rechtenvergoedingen [zie tabel 5]; sponsoring/merchandising; exploitatie werk in eigen beheer; uitkeringen en studiefinanciering; werkbeurzen, prijzen en/of subsidies; anders

Tabel 3 Inkomensbestanddelen

Onderzoeken	Jaar	Concept
Cultuurpanel	2017(-?)	-
Componistenmonitor	2017	Percentage inkomsten uit compositorisch werk: honorarium via subsidies; honorarium overig; Verhuur/verkoop bladmuziek (incl. royalty's via uitgeverijen); inkomsten via platenmaatschappij; verkoop overig; anders. [Zie ook tabel 5]
Onderzoek kunstprofessionals in de actieve cultuurparticipatie	2017(?)	-
Onderzoek zelfstandige creatieve professionals	2016	-
Monitor Freelancers en Media	2016	-
Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers	2016	-
Kunsten-Monitor	2016	-
ACT Monitor	2015	Gemiddeld bruto salaris per maand als acteur bij 1 gesubsidieerd en 2 niet-gesubsidieerd gezelschap. Percentage in jaarinkomsten 2014 uit acteren en ander werk op het gebied van theater, film of tv: acteren (theater, etc.); rechtenvergoedingen [zie tabel 5]; rollenspel; schrijven (honoraria); regisseren (salaris en/of honoraria); lesgeven (salaris en/of honorarium); organiseren, produceren, publiciteit e.d.; overige inkomsten uit werk op gebied van theater, film, of tv
Pop, wat levert het op?	2015	Percentage in jaarinkomen uit muziek: optreden; sessiewerk; compositie-opdrachten (honoraria); muzikles en/of -workshops; sponsoring/reclame; merchandising; overige inkomsten uit muziek. [Zie ook tabel 5]
Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen	2014	-
Kunstenaarshonorarium	2014(?)	-
Wat er speelt	2010	-

Honoraria en tarieven

In verschillende onderzoeken is gevraagd naar de verdiensten uit honoraria (bijvoorbeeld het honorarium per draaidag of bij exposities), naar tarieven (per uur, per woord, per foto, per opdracht) en naar indirecte inkomsten, zoals vergoedingen uit auteursrecht, naburige rechten, etc.

Tabel 4 Honoraria en tarieven

Onderzoeken	Jaar	Concept
Cultuurpanel	2017(-?)	-
Componistenmonitor	2017	-
Onderzoek kunstprofessional in de actieve cultuurparticipatie	2017 (?)	Tarief gerekend gewoonlijk per uur voor: lessen of workshop (individueel; kleine groepen; grotere groepen; begeleiden van amateurs en het organiseren van projecten (kleine groepen; grotere groepen); advisering of bemiddeling)
Onderzoek zelfstandige creatieve professionals	2016	-
Monitor Freelancers en Media	2016	Welke tariefvormen zijn van toepassing en welk bedrag in €'s hier gemiddeld mee gemeoid, betaling per: teken; woord; regel; per minuut; kolom; pagina; uur; opdracht; foto; illustratie/infographic/strip; ontwerp; online gebruik van werk; anders
Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers	2016	-
Kunsten-Monitor	2016	-
ACT Monitor	2015	Honoraria (excl. BTW) uitgesplitst in 1 loon of uitkering en 2 inkomsten als zelfstandige bruto per maand per: draaidag film, tv, radio of commercials; opname-uur voor stemmenwerk; dag voor rollenspel; uur les (drama, theater, e.d.); draaidag weer opgedeeld in bioscoopfilm, tv publiek, etc.; stemmenwerk in animatie, hoorspel, etc.
Pop, wat levert het op?	2015	Gemiddeld persoonlijk netto gage afgelopen jaar per optreden (openbaar; besloten; anders) en in 2014 per openbaar optreden (gesubsidieerde podia, clubs of disco's; theaters; overige prof. Muziekpodia; festivals, live radio en tv; cafés e.d.; feesttenten e.d.; andere locaties);
Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen	2014	-
Kunstenaarshonorarium	2014(?)	Kosten zelf betaald of vergoed door opdrachtgever (productiekosten; transport; verzekering; per diem; reiskosten; verblijfkosten; auteursrechten; overige. Betalingen bij laatste tentoonstelling, zoals aankoop, honorarium of subsidie: werk aangekocht opdrachtgever; idem derde; vast bedrag honorarium voor concept; apart honorarium uitleen werken (hang en sta geld); compensatie voor niet verkopen; betaald voor installatie; honorarium overige werkzaamheden; idem voor marketing en PR; directe subsidies
Wat er speelt	2010	-

Rechtenvergoedingen

Niet zelden als onderdeel van de vragen over inkomensbronnen wordt in diverse onderzoeken aandacht besteed aan indirecte inkomsten, zoals vergoedingen uit auteursrechten en/of naburige rechten.⁷

Tabel 5 Rechtenvergoedingen

Onderzoeken	Jaar	Concept
Cultuurpanel	2017(-?)	-
Componistenmonitor	2017	{Zie tabel 3: In dezelfde vraag over bestanddelen}: auteursrecht via Buma/Stemra of vergelijkbare organisatie;
Onderzoek kunstprofessionals in de actieve cultuurparticipatie	2017 (?)	-
Onderzoek zelfstandige creatieve professionals	2016	-
Monitor Freelancers en Media	2016	[Zie tabel 2] Alle inkomsten incl. auteursrechten
Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers	2016	[Zie tabel 2: In dezelfde vraag over bronnen] Inkomsten specifiek uit royalty's; leenrechtvergoedingen; kabelgelden of thuishopiegelden; rechtenverkoop
Kunsten-Monitor	2016	-
ACT Monitor	2015	[Zie tabel 3: in vraag over jaarinkomsten per bron]: rechtenvergoedingen: via producent; via Norm; overige (b.v. via Lira, Vevam/Sekam, etc.)
Pop, wat levert het op?	2015	[Zie tabel 3: In dezelfde vraag over bestanddelen]: auteursrecht (Buma/Stemra); naburig recht (Sena/Norma); royalties (exploitaties van opnamen)
Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen	2014	-
Kunstenaarshonorarium	2014(?)	[Zie tabel 4: In de vraag over honoraria]: Kosten vergoed door opdrachtgever: auteursrechten
Wat er speelt	2010	[Zie tabel 2: In dezelfde vaag over bronnen]: rechtenvergoedingen CBO's; royalties van een exploitant van mijn werk

-----
7 In een later stadium, nadat deze startnotitie al was besproken op de werkbijeenkomst van 30 juni, wordt melding gedaan van het bestaan van de World Intellectual Property Organization (WIPO) Guidelines on Assessing the Economic, Social and Cultural Impact of Copyright on the Creative Economy. Deze richtlijnen worden gebruikt in onderzoek naar de economische betekenis van het auteursrecht voor de Nederlandse economie. Dit onderzoek gaat weliswaar niet direct over inkomens van kunstenaars maar is wel relevant voor de vraag of zij voldoende delen in de opbrengsten van hun werk.

Voorzieningen

Slechts enkele onderzoeken melden cijfers over voorzieningen die kunstenaars treffen. In de Monitor Freelancers en Media en in de ACT Monitor wordt gevraagd of kunstprofessionals geld opzij leggen voor omzetsdaling, voor werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en/of de oude dag? Ook is de vraag hoe doen ze dat doen: via een verplichte verzekering als werknemer, een vrijwillige verzekering bij het UWV, een bank of verzekeraar of een broodfonds, door direct te sparen of te beleggen of indirect door bijvoorbeeld versneld de hypotheek af te lossen.

Betaalde en onbetaalde activiteiten als kunstenaar

Er is weinig aandacht in het recente onderzoek voor de aard van en balans tussen betaalde en niet-betaalde activiteiten van beoefenaars van kunstenaarsberoepen. Beeldend kunstenaars krijgen zelden betaald voor het inrichten van exposities, het exposeren zelf of activiteiten rondom een expositie zoals lezingen, rondleidingen en educatieve activiteiten (Boonzaaijer et al., 2015; Teesing & De Jong, 2014). Acteurs auditeren veelal voor eigen rekening en ook voor het deelnemen aan PR-activiteiten voor films of theater krijgen ze zelden een vergoeding (Vinken et al., 2015). Het acquireren van werk is voor de meeste kunstenaars een eigen investering van tijd en geld. In het Cultuurpanel van het SFPK wordt wel gevraagd of men het afgelopen jaar (deels) onbetaald werk deed, maar niet wat voor werk dat dan was. Er is geen lijst van activiteiten die binnen een bepaald artistiek domein betaald en onbetaald plaatsvinden en hoeveel uur daar aan betaald en onbetaald besteed wordt. Daardoor is er geen realistisch beeld van de exacte verdiensten ten opzichte van de gewerkte uren.

5. Conclusies

De hier nader bekeken twaalf onderzoeken bieden weinig informatie om tot uitspraken te komen over de representativiteit van de onderzoeken. Bij slechts een handvol onderzoeken is helder welke respondenten wel en welke niet tot de doelgroep behoren. Een enkele keer lijkt te worden gewerkt met een opt-in survey waarbij dus geen controle vooraf is over wie er aan het survey meedoet. Ook is de respons vaak laag. Van de twaalf onderzoeken zijn er ‘slechts’ drie met een steekproef van rond de 1.000 respondenten of hoger.

In vele gevallen wordt gevraagd naar het bruto inkomen, meestal jaarinkomen. Wat hieronder wordt verstaan, wordt niet altijd aan de respondent toegelicht. In een enkel geval wordt juist zeer gedetailleerd toegelicht wat respondenten precies moeten opgeven (zie de componistenmonitor). De vraag is of een hoog detailniveau niet responsverlagend werkt. In een aantal andere gevallen wordt expliciet gemaakt dat men kan schatten en “niet in de papieren hoeft te duiken”. Een dergelijke toevoeging werkt mogelijk responsverhogend. Uit data over de respons per vraag in de Monitor Freelancers en Media en de ACT Monitor, beide internet-surveys, kunnen we afleiden dat juist bij financiële vragen er een grotere uitval van respondenten is (bewuste afhakers en afhakers die te lang inactief zijn geweest en dus worden afgesloten). Dat is niet spectaculair veel hoger, maar wel duidelijk meer dan bij reguliere vragen ervoor of erna in de vragenlijst.

In diverse onderzoeken bij uiteenlopende kunstenaarsberoepen wordt een onderscheid gemaakt tussen inkomen uit het werken in het eigen vakgebied, het werk erbuiten of combinaties van beide. Er zijn met wat bewerkingen wel vergelijkingen mogelijk tussen de verschillende onderzoeken bij de diverse beroepsgroepen.

Er zijn weinig onderzoeken die de verschillende bestanddelen en bronnen van de inkomsten van kunstenaars specificeren. Als dat gedaan wordt zijn die niet goed onderling te vergelijken. Vragen naar tarieven, gages, honoraria, etc., zijn nog niet breed verspreid over de verschillende beroepsgroepen heen. De onderzoeken van het CBS vragen er helemaal niet naar. Juist in combinatie met informatie over het aantal gewerkte en betaalde uren zou dat zinvolle informatie opleveren.

Er is slechts summier informatie over rechtenvergoedingen en het aandeel hiervan in het inkomen als kunstenaar. De vragen die er in de verschillende onderzoeken over gesteld worden, lijken ook niet goed vergelijkbaar.

Referenties

- Binnema, H., M. Bos & D. Verhue (2008). *Schrijfkomen van auteurs. De positie van schrijvers en vertalers*. Amsterdam: Veldkamp.
- BNO (2016). *Branchemonitor. De Nederlandse ontwerpsector in beeld en getal. 2016*. Zie <http://www.bno.nl/upload/publicaties/branchemonitor-2014/974749/BNO-Branchemonitor-2016.pdf>.
- Boonzaaijer, B., R. Geukema & R. Goudriaan (2015). *Kunstenaarshonoraria in de praktijk – Beeldende kunst in Nederland*. Den Haag: SIRM en PPMC.
- Brouwer, N. & C. Zijdeveld (2003). *De markt voor beeldende kunst en de financiële positie van beeldend kunstenaars 2001*. Amsterdam: SEO.
- Bureau Driessen (1996). *Componeren in Nederland*. Utrecht: Bureau Driessen.
- CBS (2007). *Kunstenaars in Nederland*. Den Haag/Heerlen: CBS.
- CBS (2011). *Kunstenaars in breder perspectief. Kunstenaars, kunstopleiding en arbeidsmarkt*. Den Haag/Heerlen: CBS.
- CBS (2014). *Monitor kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2016). *Vragenlijst creatieve professionals 2016*. Den Haag: CBS.
- Eurostat (2016). *Culture statistics, 2016 edition*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. (Statistical books Eurostat.)
- Fuhr, S. von der. (2015). *Pop, wat levert het op?* Tilburg: Cubiss.
- Fuhr, S. von der, B.J. Langenberg, M. Sentjes & T. IJdens (2010). *Spelen voor de kost. Werk en inkomsten van acteurs in Nederland*. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies.
- IJdens, T., H. van der Werff & M. van der Eerden (2003). *Zijn we in beeld? De beroepspraktijk en sociaal-economische positie van film- en televisieregisseurs in Nederland*. Tilburg: IVA, Instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies van de Universiteit van Tilburg.
- IJdens, T. & H. van der Werff (2004). *Een ongewis bestaan. De beroepspraktijk van schrijvende freelance journalisten in Nederland*. Tilburg: IVA, Instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies van de Universiteit van Tilburg.
- IJdens, T. (2009). *Vorstudie sectormonitor beeldende kunst*. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies
- IJdens T., S. von der Fuhr S. & J. de Rooi (2009). *Pop, wat levert het op? Onderzoek naar de inkomsten van popmusici in Nederland*. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en advies.
- IJdens, T., D. de Laat-van Amelsfoort, & M. Quanjel (2010). *Evaluatie van de Wet werk en inkomsten kunstenaars (Wwik) Onderzoeksrapport*. Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies.
- IJdens, T. & H. Mariën (2009). *Statistiek van landelijke subsidie-regelingen voor beeldende kunst 2003-2007*. Subsidies voor kunstenaars, gesubsidieerde aankopen en gesubsidieerde opdrachten. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en Advies.
- IJdens, T. & D. van der Velde (1998). *Kwinten en kwartjes – de sociaal-economische positie van jazz-en improviserende musici in Nederland*. Amsterdam: Muziek en theater netwerk.
- Kemper, D.R., J. Wils & J. Zweers (2008). *Naar een nieuw arrangement. Onderzoek naar de relatieve inkomenspositie van orkestmusici*. Zoetermeer: Research voor Beleid.
- Lauwaert, M. (2015). *Beeldende kunstenaars: klem tussen twee banen. Rekto Verso, tijdschrift voor cultuur en kritiek*, 67, 1-5.
- Poort, J., A. Akker, P. Rutten & J. Weda (2013). *Perspectives of creators and performers on the digital era. new media & society 0(0), 1-25* (published online 21 November 2013).
- Postma, J. (2016). *Nederlandse componisten over hun arbeidsmarkt*. Utrecht: UU.
- Postma, J. (2017). *De arbeidsmarktpositie van componisten. Onderzoeksverantwoording*. Amsterdam: Nieuw Geneco.
- Postma, J., T. de Leeuw, H.M. Booij (2017). *Componistenmonitor 2017. Sectorbeeld beroepspraktijk componisten*. Utrecht: Berenschot.
- Sociaal Economische Raad en Raad voor Cultuur (2016). *Verkenning arbeidsmarkt culturele sector*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor cultuur en Sociaal Economische Raad (2017). *Passie gewaardeerd. Versterking van de arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector*. Den Haag: Raad voor Cultuur, SER.
- Research voor Beleid (2011). *In beeld. Nulmeting sectormonitor beeldende kunst*. Zoetermeer: Research voor Beleid.
- ROA Statistics (2017). *Kunsten Monitor*. Zie <http://hbomonitor.nl/kunsten-monitor/achtergrond>.
- Teasing, G. & P. de Jong (2014). *Kunstenaarshonoraria*. Den Haag: APE.
- Veen, S. van der, P. de Jong & D. Faber (2016). *Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers. Een kwantitatief onderzoek naar de inkomsten van schrijvers en vertalers over de belastingjaren 2013 en 2014*. Den Haag: APE.
- Vinken, H. (2015). *Monitor freelancers en media 2015. Onderzoek werk en inkomen freelance journalisten, schrijvers, fotografen en ontwerpers*. Tilburg: Pyrrhula Research Consultants.
- Vinken, H. (2016a). *Monitor freelancers en media 2015. Onderzoek werk en inkomen freelance journalisten, schrijvers, fotografen en ontwerpers*. Tilburg: Pyrrhula Research Consultants.
- Vinken, H. (2016b). *Beeldend kunstenaars in Nederland. Cijfers over werk en inkomen*. In BKNL, *Een collectieve selfie. Beter zicht op beeldende kunst* (pp. 19-49). Amsterdam: BKNL.
- Vinken, H. & T. IJdens (2013). *Freelance journalisten, schrijvers en fotografen. Tarieven en auteursrechten, onderhandelingen en toekomstverwachtingen*. Tilburg: Pyrrhula Social Research Network.
- Vinken H., T. IJdens & H. Mariën (2015). *ACT Monitor 2015: Onderzoek werk en inkomen acteurs*. Amsterdam: ACT Acteursbelangen.
- Vinken, H. & T. IJdens (2015). *Hoog opgeleid, laag inkomen. De situatie van buitenschoolse kunstdocenten en artistiek begeleiders*. In T. IJdens & J.J. Knol (Red.), *Zicht op actieve cultuurparticipatie 2014. Thema's en trends in praktijk en beleid* (pp. 102-109). Utrecht: LKCA, FCP.
- Weda, J., I. Akker, J. Poort, P. Rutten & A. Beunen (2011). *Wat er speelt. De positie van makers en uitvoerend kunstenaars in de digitale omgeving*. Amsterdam: SEO.
- Werff, S. van der & P. Bisschop (2016). *Studie & Werk 2016. De arbeidsmarktpositie van hbo'ers en academici uit het studiejaar 2013/2014*. Amsterdam: SEO.
- Witteloostuijn, A. van, A. van den Born, T. de Leeuw, B. Cnossen, R. Haans & A. Spanjer (2015). *Creatief Ondernemerschaplab – Jaarlijkse vragenlijst 2015. Algemene resultaten*. Zie: <http://www.creatiefondernemerschaplab.nl/informatie/het-onderzoek/algemene-resultaten-2015/>
- Witteloostuijn, A. van, A. van den Born, T. de Leeuw, B. Cnossen, R. Haans & A. Spanjer (2016). *Tilburg University – Jaarlijkse vragenlijst 2016. Algemeen rapport*. Zie: <http://www.creatiefondernemerschaplab.nl/informatie/het-onderzoek/algemene-resultaten-2016/>

Colofon

Dr. Henk Vinken, oktober 2017

© HTH-Research (www.hth-research.nl)

Grafisch ontwerp: joseph plateau, Amsterdam

Uitgave: Boekmanstichting

Boekmanstichting
Kenniscentrum voor kunst,
cultuur en beleid

